

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНИХ АСПЕКТІВ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА В УКРАЇНІ

METHODOLOGICAL ANALYSIS OF INNOVATIVE ASPECTS OF CASHLESS SETTLEMENTS IN THE BANKING SECTOR IN UKRAINE

У сучасному глобалізованому світі, де міжнародна торгівля та обіг товарів постійно зростають, платіжні операції стають надзвичайно важливою складовою. Разом із цим, виникає потреба впровадження та вдосконалення безготівкових розрахунків, які стають однією з ключових форм розрахунків не лише в Україні, але й у всьому світі. Аналізуючи цей аспект, ми також розглядаємо визначення "безготівкових розрахунків" та їх функціонування в контексті національного досвіду та регулювання цих операцій в Україні. Наше дослідження охоплює історичний аспект розвитку безготівкових розрахунків, починаючи від найдавніших часів і закінчуючи сучасними електронними системами. Ми також провели аналіз визначень, які надаються як українськими, так і зарубіжними науковцями та дослідниками, щодо цього виду розрахунків, розглядаючи їх як загальні поняття і принципи впровадження в різних аспектах життєдіяльності та економічних систем. Зокрема, ми вивчили регулювання безготівкових розрахунків з точки зору нормативно-правового забезпечення в Україні. Наша робота також включає аналіз впливу інновацій у сфері безготівкових розрахунків на конкурентоспроможність банків. Це стає актуальним через зростання ролі технологічних компаній у наданні фінансових послуг та зміну уявлень клієнтів щодо користування цифровими технологіями. Ми також зосередилися на новітніх формах інновацій, які використовують банки для покращення своєї діяльності та залучення клієнтів, включаючи такі як cashback, системи Google Pay, Apple Pay, а також технології NFC. Зараз банки в Україні та у всьому світі стикаються з необхідністю цифрової трансформації, щоб залишатися конкурентоспроможними та привертати нових клієнтів, та наша робота допомагає вивчити вплив цих інновацій на їх діяльність. Отже, у світлі глобалізації та технологічних змін, розгляд ролі та визначення безготівкових розрахунків стають ключовими аспектами розвитку фінансової системи, і наша робота допомагає розкрити цю тему в комплексі та унікально.

Ключові слова: Безготівкові розрахунки, фінансові активи, цифрові фінансові технології, інновації, криптовалюта.

In today's globalized world, where international trade and the circulation of goods are constantly growing, payment operations are becoming an extremely important component. Along with this, there is a need to introduce and improve cashless payments, which are becoming one of the key forms of payments not only in Ukraine, but also in the whole world. Analyzing this aspect, we also consider the definition of "cashless payments" and their functioning in the context of national experience and regulation of these operations in Ukraine. Our research covers the historical aspect of the development of cashless payments, starting from the earliest times and ending with modern electronic systems. We also analyzed the definitions provided by both Ukrainian and foreign scientists and researchers regarding this type of calculations, considering them as general concepts and principles of implementation in various aspects of life and economic systems. In particular, the regulation of cashless payments from the point of view of regulatory and legal support in Ukraine, including the legislation defining the rules of cashless transactions, the responsibility of the parties for violating these rules, and the procedures for supervising banks and payment systems in order to ensure the stability of the financial sector, has been studied. Our work also includes an analysis of the impact of innovations in the field of non-cash payments on banks' competitiveness. This is becoming relevant due to the growing role of technology companies in the provision of financial services and changing perceptions of customers regarding the use of digital technologies. We also focused on the latest forms of innovation that banks use to improve their operations and attract customers, including cashback, Google Pay, Apple Pay, and NFC technologies. Currently, banks in Ukraine and around the world are faced with the need for digital transformation to remain competitive and attract new customers, and our work helps to examine the impact of these innovations on their operations. Therefore, in the light of globalization and technological changes, consideration of the role and definition of cashless payments are becoming key aspects of the development of the financial system, and our work helps to reveal this topic in a complex and unique way.

Key words: Cashless payments, financial assets, digital financial technologies, innovations, cryptocurrency.

УДК 336.741.24

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.7-19>

В'язовий С.М.¹

аспірант,

Львівський національний університет
імені Івана Франка

Viazovyi Serhii

Ivan Franko National University of Lviv

Постановка проблеми. Сьогодні радикально змінює спосіб, яким ми проводимо фінансові операції, практично стираючи різницю між готівковими та безготівковими розрахунками, хоча обсяги і сфери їх використання залишаються різними. Готівка поступово втрачає свою домінуючу позицію, уступаючи місце пластиковим карткам, електронним методам оплати і навіть криптовалютам. У зв'язку з цим надзвичайно

важливим є дослідження аспектів безготівкових розрахунків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Стаття ґрунтується на теоретичних роботах видатних вітчизняних науковців, які розробляють оригінальні концептуальні засади та методологічні підходи до розвитку безготівкових розрахунків в Україні. В.І. Антонюк, В. Батрименко, І.Т. Бауман, Є.О. Бублик, М. Безнощенко, С.В. Міщенко,

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9504-0483>

І.М. Українець, О.П. Єлєзаров, Антонюк, В. Батрименко, Є.О. Бублик, Василенко В.О.

Серед закордонних вчених теоретичною базою статті виступають роботи Й. Бонгартц, Ж. Перар, Б. Сміт, К. Шмітгофф, Х.Ф. Харлоу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасний стан еволюції грошей стрімко розвивається, і ця тенденція спостерігається в багатьох країнах світу, включаючи Україну. Обсяги готівкових операцій зменшуються, а їх місце займають різноманітні форми безготівкових розрахунків, які з кожним днем стають все більш різноманітними і динамічними.

Система безготівкових розрахунків відіграє ключову роль у встановленні сталих взаємовідносин між різними учасниками економічної діяльності, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Ця система залежить від різних факторів, включаючи інтереси сторін, які беруть участь у здійсненні платежів (постачальники платіжних послуг, а також кінцеві користувачі платіжних послуг, такі як споживачі та продавці), законодавчу базу, культурні (наприклад, важливість особистих зв'язків) або технологічні (доступ до Інтернету та мобільних пристроїв) чинники, а також економічні та соціальні фактори (наприклад, рівень економічного добробуту або нерівність в розподілі доходів).

З урахуванням цих аспектів ми можемо прослідкувати історію розвитку безготівкових операцій яка зображена на рисунку 1 від давніх часів до сучасних електронних систем.

Система безготівкових розрахунків відзначається довготривалою еволюційною історією свого розвитку. Вона відіграє важливу наукову роль у формуванні стабільних взаємодій між різними суб'єктами господарської діяльності на різних рівнях – від мікроекономіки до макроекономіки.

На сучасному етапі розвитку безготівкових розрахунків відзначається велика різноманітність підходів та наукових концепцій, що стосуються як загального визначення цього поняття, так і

принципів впровадження цього виду фінансових операцій в різних сферах життя людини, а також в економіці країни в цілому. Сприймаючи цю різноманітність, науковий аналіз є необхідним для глибокого розуміння і розвитку цього важливого аспекту сучасного фінансового управління.

– Борисов А.Б. стверджує, що безготівкові розрахунки – розрахунки, які здійснюються між фізичними і юридичними особами без застосування готівкових грошей шляхом перерахування засобів через банк з розрахункового (поточного) рахунку платника на рахунок їх одержувача [2].

– В свою чергу Дянів Р.П. надає своє трактування безготівкові розрахунки – форма грошового обігу, за якою зберігання і рух грошових коштів здійснюється без готівкових грошей, шляхом перерахування грошових сум з рахунку платника на рахунок одержувача [3].

– Завадський Й.С. Говорить, що безготівкові розрахунки – система грошових розрахунків, які проводяться без участі готівки, тобто перерахування банком певної суми з рахунку платника на рахунок одержувача або заліком взаємних вимог підприємств і громадських організацій [4].

– Золотогоров В.Г. Безготівкові розрахунки – розрахунки, які здійснюються без участі готівки, шляхом перерахування певних сум з рахунків платника в банках на рахунок одержувача або шляхом заліку взаємних вимог [5].

– Лукаш С.І. та Малютина Л.А. Безготівкові розрахунки – система грошових розрахунків, які здійснюються без участі готівки, тобто шляхом перерахування банком певної суми з рахунку платника на рахунок одержувача коштів або шляхом зарахування взаємних вимог [6].

– Партин Г.О. Безготівкові розрахунки – платежі, які здійснюються шляхом списання коштів із банківського рахунку платника і зарахування їх на банківський рахунок одержувача [7].

– Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Безготівкові розрахунки – це форма

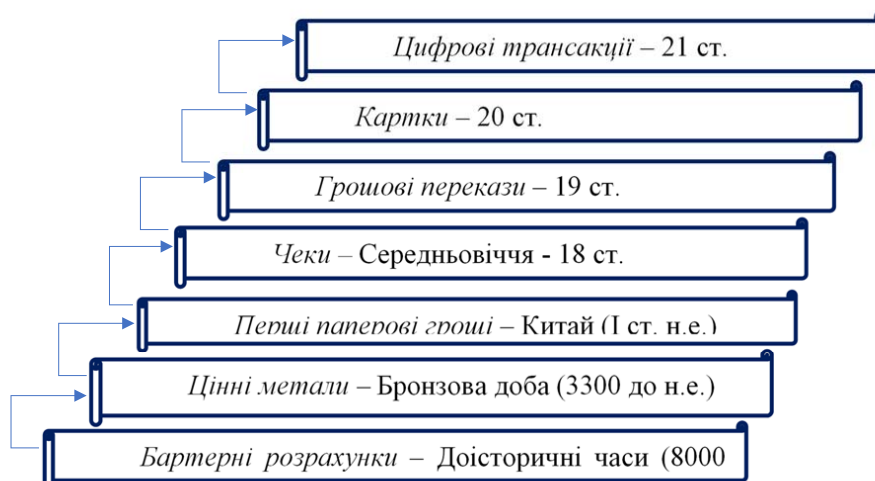

Рис. 1. Історичний аспект розвитку безготівкових розрахунків [1]

грошового обігу, при якій зберігання і рух грошових коштів відбувається без участі готівки, за допомогою зарахування грошей на банківський рахунок і перерахування з рахунку платника на рахунок одержувача. Всі безготівкові розрахунки здійснюються через банки за допомогою чеків, векселів, кредитних карток, взаємозаліків, тому гроші в безготівковому обороті важко приховати від контролю і обкладення податками. У розвинених країнах частка безготівкового обороту в грошовому обігу набагато перевищує половину. Синонім – безготівковий грошовий оборот [8].

– Савлук М.І. Безготівкові розрахунки – це рух грошей по рахунках у банках, коли вони не виходять за межі банківської системи. Це створює можливість контролювати безготівковий оборот, а отже й впливати на відносини економічних суб'єктів банками та органами державного управління [9].

– Сухарський В.С. Безготівкові розрахунки – платежі, що здійснюються без участі готівки, шляхом перерахування грошових сум з рахунків платників на рахунки одержувачів або зарахування взаємних вимог [10].

– Щетинін А.І. Безготівкові розрахунки – організація розрахунків між учасниками суспільного виробництва, які здійснюються без використання готівки, шляхом перерахування коштів з одного розрахункового рахунку на інший [11].

На основі набутого знання, слід зауважити, що держава, крім інших аспектів, визначає поняття "безготівкові розрахунки" через свою законодавчу базу та різні установи, відповідальні за контроль і нагляд за фінансовими відносинами, як в самій країні, так і за її межами. Ці дифініції наведені в таблиці 1 для докладного вивчення.

Визначення сутності та майбутніх тенденцій інновацій у сфері безготівкових розрахунків та їх перспектив в Україні є надзвичайно важливою

задачею. В сучасних умовах загальноприйнятою тезою є те, що успішний розвиток економіки та її конкурентоспроможність безсумнівно залежать від рівня інновацій, які впроваджують її суб'єкти. Щоб охарактеризувати стан інноваційного розвитку безготівкових розрахунків в Україні, в першу чергу потрібно проаналізувати понятійний аспект інновацій. У Законі України «Про інноваційну діяльність» інноваційну діяльність визначено як «діяльність, яка спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розроблень і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг» [15]. Звернемо увагу на той факт, що банки активно проводять дії в галузі цифровізації з метою потенційного підвищення своєї конкурентоспроможності та збільшення прибутковості. Крім цього, великі банки можуть отримати значні переваги завдяки значним інвестиціям і вигодам масштабу в банківській галузі. У результаті цифровізація може призвести до більш концентрованої банківської системи, де великі банки здобудуть більший ринковий вплив, в той час як менші, менш прибуткові та місцеві банки з обмеженою клієнтською базою можуть зникнути з ринку. На нашу думку, одним з ключових кроків у розширенні та активізації безготівкових розрахунків має бути оптимізація інфраструктури для використання розрахункових карток, мобільних гаманців, оплати через Інтернет і подібних послуг. Однією з інновацій, яка сприяє залученню клієнтів до безготівкових розрахунків, є система cashback. Незважаючи на свою простоту, ця система демонструє значний маркетинговий ефект [16]. Кроком до передових технологій стало впровадження систем Google Pay та Apple Pay, що відбулося 1 листопада 2017 та 17 травня 2018 року відповідно. Ці системи дозволяють клієнтам прив'язувати свої банківські рахунки та робити платежі за допомогою смартфонів

Таблиця 1

Теоретичні підходи визначення безготівкових розрахунків

Джерело	Суть визначення
ГКУ	При безготівкових розрахунках усі платежі провадяться через установи банків шляхом перерахування належних сум з рахунку платника на рахунок одержувача або шляхом заліку взаємних зобов'язань і грошових претензій. Платежі здійснюються у межах наявних коштів на рахунку платника. У разі потреби банк може надати платникові кредит для здійснення розрахунків [12].
Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті	Безготівкові розрахунки – перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді [13].
НБУ	Перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді [14].

Джерело: розроблено автором на основі джерел

або годинників з технологією NFC. Ця інновація сприяє розвитку безготівкових розрахунків та зручності для клієнтів. Згідно з дослідженням компанії KPMG, у банківській системі України очікується глибока трансформація протягом наступного десятиліття. Ця трансформація пов'язана зі зростанням важливості штучного інтелекту, який відіграватиме роль фінансового консультанта для клієнтів, створенням нових каналів комунікації з клієнтами та широким впровадженням цифрових валют і нових методів розрахунків [17]. Ще однією інновацією у сфері безготівкових розрахунків є електронні платежі. Розвиток цієї технології має великий потенціал в Україні, оскільки відповідає сучасним вимогам ефективності та безпеки. Електронні платежі спрощують життя власників карток, оскільки не потребують наявності готівки під час здійснення транзакцій. Крім того, вони дозволяють проводити платежі в будь-який час і в будь-якому місці.

Важливим фактором для успішного впровадження інновацій у сфері безготівкових розрахунків є розмір банку. Великі банки мають значні активи, що дозволяє їм ефективно інвестувати в нові технології для поліпшення обслуговування клієнтів, майже не змінюючи свій фінансовий стан. Це надає їм значну конкурентну перевагу над меншими банками.

Залежно від стратегії та спеціалізації банку розробляється довгостроковий план розвитку, спрямований на досягнення стратегічних цілей протягом тривалого періоду. Також розглядаються стратегії розвитку ринку та стратегії проникнення на ринок, орієнтовані на розширення або вхід на ринок з новими продуктами або послугами.

Впровадження електронних платежів стало однією з ключових інновацій у безготівкових розрахунках. Розвиток цього напрямку в Україні має великий потенціал, оскільки споживачі шукають більш ефективні та безпечні способи проведення транзакцій. Електронні платежі спрощують життя клієнтів і дозволяють їм здійснювати оплату в будь-який час і в будь-якому місці.

Криптовалюти мають значний вплив на безготівкові розрахунки в банках. Ось деякі ключові аспекти цього впливу:

– Популяризація цифрових активів: Криптовалюти, такі як Bitcoin та Ethereum, відкрили нові можливості для електронних розрахунків. Інвестори та споживачі можуть використовувати криптовалюти для здійснення платежів, і ця практика стає все більш поширеною.

– Перекази грошей через кордони: Криптовалюти спрощують процес міжнародних грошових переказів. Вони дозволяють більш швидко та ефективно пересилати кошти за кордон, обходячи складні банківські процедури та великі комісії.

– Зменшення необхідності посередників: Криптовалюти можуть уникати потреби у посередниках, таких як банки та платіжні системи, що зазвичай здійснюють обробку безготівкових розрахунків. Це дозволяє знизити вартість та час обробки транзакцій.

– Більша конкуренція для банків: З популяризацією криптовалют банки відчувають конкурентний тиск у сфері електронних розрахунків. Вони вимушені вдосконалювати свої послуги та швидкість обробки транзакцій, щоб залишитися конкурентоспроможними.

– Більший фокус на безпеці: Збереження криптовалют є завданням високого рівня безпеки. Банки змушені підвищувати свої стандарти безпеки, щоб захистити клієнтів від можливих загроз, таких як кібератаки та шахрайство.

– Регулювання і законодавство: У багатьох країнах виникає потреба у регулюванні криптовалютних операцій та їх обміну. Це може вплинути на те, як банки взаємодіють із криптовалютами та відповідати на вимоги регуляторів.

Висновок. Криптовалюти перетворюють сферу безготівкових розрахунків, змушуючи банки адаптуватися до нових реалій та змінювати свої підходи до надання фінансових послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сідельник О.П., В'язовий С.М. Методологія визначення понятійного аспекту формування безготівкових розрахунків в умовах цифровізації економіки. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку. Збірник наукових праць*. 2022. Випуск 2(5)2022. С. 712. URL: <https://periodicals.karazin.ua/fcs/article/view/20413>. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-2-01>
2. Борисов А.Б. Великий економічний словник. Москва : Книжковий світ, 1999. 895 с.
3. Дянів Р.П. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. Київ. 2002. 704 с.
4. Завадський Й.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О. Словник економічних термінів: Менеджмент. Маркетинг, підприємництво : навч.-метод. посібник. Житомир : ЖІТІ, 1999. 444 с.
5. Золотогоров В.Г. Енциклопедичний словник з економіки. Полімя, 1997. 571 с.
6. Банківська енциклопедія / За ред. С.І. Лукаш, Л.А. Малютіна. Дніпропетровськ.
7. Партин Г.О., Загородній А.Г. Фінанси підприємств: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2006. 379 с.
8. Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Сучасний економічний словник - 5-е вид., Перероб. та дод. Москва : ІНФРА-М, 2007. 495 с. Б-ка словників "ІНФРА-М". URL: <https://www.ebk.net.ua/Book/Ses/b/0032.htm>
9. Гроші та кредит : підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазепко, М.Ф. Пуховкіна та ін. ред.: М.І. Савлук. Київ : КНЕУ, 2011. 590 с.

10. Сухарський В.С. Економічний словник-довідник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. 328 с.
11. Щетинін А.І. Гроші та кредит: Підручник : Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 432 с.
12. Господарський кодекс України
13. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: *постанова Правління Національного банку України*: від 21.01.2004 р. № 22. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29.03.2004 р. за № 377.
14. Офіційний сайт НБУ URL: <https://bank.gov.ua/>
15. Про інноваційну діяльність : *Закон України* від 31.03.2023. № 40- IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
16. Василюк І.В. Сучасні проблеми банківських послуг АТ КБ «Приватбанк». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 2. С. 27–29.
17. Панченко О.В. Аналіз та умови забезпечення ефективності діяльності банків в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/51.pdf

REFERENCES:

1. Sidelnik O.P., Viazovyi S.M. (2022) Metodologiya vyznachennia poniatiinoho aspektu formuvannia bezgotivkovykh rozrakhunkiv v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky [Methodology for determining the conceptual aspect of the formation of non-cash payments in the conditions of digitalization of the economy]. *Finansovo-kredytni systemy: perspektyvy rozvytku. Zbirnyk naukovykh prats*. Vypusk 2(5)2022. P. 712. URL: <https://periodicals.karazin.ua/fcs/article/view/20413>. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-2-01>
2. Borysov A.B. (1999) Velykyi ekonomichnyi slovnyk [A large economic dictionary]. Moscow: *Knyzhkovyi svit*, 895 p.
3. Dianiv R.P. (2002) Entsyklopediia biznesmena, ekonomista, menedzhera [Encyclopedia of a businessman, economist, manager]. Kyiv, 704 p.
4. Zavadskyi Y.S., Osovskaya H.V., Yushkevych O.O. (1999) Slovnyk ekonomichnykh terminiv: Menedzhment, Marketynh, pidpriemnytstvo [Dictionary of economic terms: Management, Marketing, entrepreneurship]. Navch.-metod. posibnyk. Zhytomyr: ZhITI, 444 p.
5. Zolotohorov V.H. (1997) Entsyklopedychnyi slovnyk z ekonomiky: Polymia [Encyclopedic dictionary of economics: Polymia]. 571 p.

6. Bankivska entsyklopediia [Banking encyclopedia] / Za red. S.I. Lukash, L.A. Maliutina. Dnipropetrovsk.
7. Partyn H.O., Zahorodnii A.H. (2006) Finansy pidpriemstv [Enterprise finance]. Navch. posib. 2-he vyd., pererob. i dop. Kyiv: Znannia, 2006. 379 p.
8. Raizberh B.A., Lozovskyi L.Sh., Starodubtseva E.B. (2007) Sovremennyi ekonomichnyi slovnyk [Modern economic dictionary]. 5-e vyd., Pererob. ta dod. M.: INFRA-M, 495 p. (B-ka slovnykiv "INFRA-M". URL: <https://www.ebk.net.ua/Book/Ses/b/0032.htm>)
9. Hroshi ta kredyt pidruchnyk [Money and credit: a textbook] / M.I. Savluk, A.M. Moroz, I.M. Lazepko, M.F. Pukhovkina ta in. red.: M.I. Savluk. Kyiv: KNEU, 2011. 590 s.
10. Sukharskyi V.S. (2002) Ekonomichnyi slovnyk-dovidnyk [Economic dictionary-reference]. Ternopil: Navchalna knyha. Bohdan, 2002. 328 p.
11. Shchetynin A.I. (2006) Hroshi ta kredyt: Pidruchnyk [Money and credit: Textbook]. Vyd. 2-he, pererob. ta dop. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 2006. 432 p.
12. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]
13. Pro zatverdzhennia Instruksii pro bezgotivkovy rozrakhunky v Ukraini v natsionalnii valiuti: postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy [On the approval of the Instructions on non-cash payments in Ukraine in the national currency: resolution of the Board of the National Bank of Ukraine] vid 21.01.2004 r. № 22. Zareiestrovano v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 29.03.2004 r. za № 377.
14. Ofitsiynyi sait NBU [Official website of the NBU]. URL: <https://bank.gov.ua/>
15. Pro innovatsiinu diialnist : Zakon Ukrainy [On innovative activity: Law of Ukraine] vid 31.03.2023. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
16. Vasylevska I.V. (2018) Suchasni problemy bankivskykh posluh AT KB «Pryvatbank» [Modern problems of banking services JSC CB "Privatbank"]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik»*. № 2. P. 27–29.
17. Panchenko O.V. (2019) Analiz ta umovy zabezpechennia efektyvnosti diialnosti bankiv v Ukraini [Analysis and conditions for ensuring the effectiveness of banks in Ukraine]. *Efektyvna ekonomika*. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/51.pdf

ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ
ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУINSTITUTIONAL FACTORS OF THE EFFECTIVENESS
OF THE FINANCIAL MONITORING SYSTEM

У статті розглядається проблема виявлення чинників, що загрожують працездатності системи фінансового моніторингу та визначення заходів з підвищення її ефективності. Показано, що система фінансового моніторингу є інструментом від працездатності якого залежить успіх в подоланні багатьох небезпечних явищ. Основним чинником, що загрожує працездатності даної системи є небезпека зростання рівня транзакційних витрат бюрократичних процедур для осіб, що не залучені до процесу відмивання брудних грошей. Доведено, що ефективність системи фінансового моніторингу визначається ефективністю формальних правил фінансового моніторингу та фінансових розслідувань. Головними завданнями формальних правил фінансового моніторингу є забезпечення виявлення більшої частки фінансових операцій, що пов'язані з відмиванням брудних грошей. Основними ж завданнями формальних правил фінансових розслідувань є забезпечення високої імовірності доведення факту відмивання брудних грошей. Запропоновано для підвищення ефективності системи фінансового моніторингу запровадження широкого використання Big Data та AI алгоритмів, що дозволить автоматизувати процес перевірок та простежити значно довший ланцюг фінансових операцій.

Ключові слова: транзакційні витрати, формальні правила, бюрократичні процедури, фінансовий моніторинг.

This article examines the problem of identifying factors that threaten the efficiency of the financial monitoring system and determining measures to improve its effectiveness. It is shown that the financial monitoring system is an important tool, the success of overcoming many dangerous socio-economic phenomena depends on its effectiveness and efficiency. This tool is particularly important because it can be used even in cases where the possibilities of using other tools are significantly limited. The main factor threatening the effectiveness and efficiency of the financial monitoring system is the danger of an increase in the level of transaction costs of bureaucratic financial monitoring procedures for persons not involved in the process of laundering dirty money. It has been proven that the effectiveness of the financial monitoring system is determined by the effectiveness of the formal rules of financial monitoring and the formal rules of financial investigations. The main tasks of the formal rules of financial monitoring are to ensure the detection of the largest possible share of financial transactions related to money laundering, while at the same time ensuring a low level of erroneous determinations of financial transactions as dubious, which in turn requires the definition of clear criteria for the dubiousness of financial transactions by appropriate formal rules and ensuring that as many financial transactions as possible are covered by inspections. The main tasks of the formal rules of financial investigations are to ensure a high probability of proving the fact of laundering dirty money and at the same time to ensure an easy appeal procedure in the event of an erroneous determination of a financial transaction as dubious. Implementation of these tasks requires the formal rules of financial investigations to create appropriate conditions and a system of incentives for the relevant officials to perform their official duties. It is proposed to increase the efficiency of the formal rules of financial monitoring and formal rules of financial investigations to introduce widespread use of Big Data and AI algorithms in the financial monitoring system, which will allow to largely automate the process of checks and detection of questionable transactions and trace a much longer chain of financial transactions and collect more evidence for proving the fact of laundering dirty money.

Key words: transaction costs, formal rules, bureaucratic procedures, financial monitoring.

УДК 330.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.7-20>

Сухолов Е.А.¹

доктор філософії,

Ужгородський національний університет

Sukholov Eduard

Uzhgorod National University

Постановка проблеми. Система фінансового моніторингу маючи сама по собі надзвичайно важливе значення у досягненні покладених на неї специфічних завдань, є також й важливим інструментом, що доповнює наявний у суспільства інструментарій боротьби з широким колом небезпечних соціально-економічних явищ.

В багатьох випадках, за відсутності у суспільства достатніх матеріально технічних ресурсів для забезпечення належної роботи правоохоронних структур або за відсутності відповідних повноважень, система фінансового моніторингу, взагалі, може бути єдиним інструментом боротьби з небезпечними для суспільства явищами. Так, наприклад, наркоділки дуже часто розміщують своє виробництво в країнах де правоохоронні

структури є неефективними або взагалі непрацездатними, що убезпечує їх від викриття та відповідного покарання. Тому для економічно розвинутих країн, що є ринком збуту нелегальних наркотичних речовин, єдиними засобами боротьби є боротьба з контрабандою, що фізично не дозволяє потрапити відповідним речовинам на внутрішній ринок, та боротьба з відмиванням брудних грошей, що має підірвати економічний потенціал незаконних злочинних угруповань, що спеціалізуються на торгівлі нелегальними наркотичними речовинами.

З огляду на все вище зазначене, можна стверджувати, що в сучасних умовах проблема розробки заходів з підвищення ефективності системи фінансового моніторингу набуває значної актуальності та потребує свого негайного вирішення.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4589-7825>

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Через надзвичайну важливість системи фінансового моніторингу, як додаткового інструменту, що доповнює наявні інструменти боротьби з низкою неприйнятних для суспільства негативних явищ, проблема підвищення ефективності застосування системи фінансового моніторингу постійно перебуває в центрі уваги багатьох дослідників (Dell'Anno R., Maddah M. [1], D'Avino C. [2], Rajagopalan S. [3], Zhang Y., Trubey P. [4], Ferwerda J., Kleemans E.R. [5], Savona E.U., Riccardi M. [6], Dumbacher J. [7]). Проте, незважаючи на пильну увагу дослідників до цієї проблеми, недостатньо дослідженими залишаються інституційні чинники ефективності системи фінансового моніторингу.

Метою цієї статті є виявлення чинників, що загрожують працездатності системи фінансового моніторингу та визначення заходів з підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Відразу треба зауважити, що будь-яка система фінансового моніторингу не може стовідсотково перекрити всі фінансові потоки пов'язані з незаконною діяльністю. Жодна система фінансового моніторингу неспроможна виявити всі сумнівні операції та запобігти зловживанням осіб, що уповноважені на здійснення моніторингу. Проте, для осіб, що втягнуті в процес відмивання брудних грошей, обхід механізмів контролю, що передбачені системою фінансового моніторингу, не є безкоштовним. Дійсно, для того щоб вийти з під дії механізмів контролю системи фінансового моніторингу, злочинцям необхідно вдатися до підкупу уповноважених осіб, або ж здійснити додаткові фінансові чи інші операції. В обох випадках, це призведе до зростання рівня витрат, що пов'язані з відмиванням брудних грошей – трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу. Рівень останніх, головним чином, залежить від того наскільки повно наявна система фінансового моніторингу виявляє та блокує фінансові потоки пов'язані з незаконною діяльністю, а також від її гнучкості та здатності адаптуватися до появи нових схем відмивання брудних грошей. Тому, для ефективного попередження виникнення та поширення багатьох соціально небажаних явищ достатньо щоб завдяки системі фінансового моніторингу трансакційні витрати бюрократичних процедур фінансового моніторингу досягнули такого рівня за якого для відповідних осіб продовження незаконної діяльності буде позбавлено будь-якого сенсу.

Так, наприклад, корумпований чиновник, приймаючи рішення щодо укладання корупційної угоди з клієнтом, зважає очікувану суму хабара з передбаченими штрафними санкціями та імовірністю викриття корупційної угоди [8–10]. Очевидно, що

корумпований чиновник укладе цю угоди лише в тому випадку якщо сума хабара перевищуватиме всі ризики, що пов'язані з наданням відповідних корупційних послуг. У випадку ж наявності системи фінансового моніторингу, корумпований чиновник зіштовхнеться з ще одним додатковим видом витрат – трансакційні витрати бюрократичних процедур фінансового моніторингу. Відповідно, в даному випадку, корумпований чиновник погодиться на укладання корупційної угоди лише тоді коли очікувана сума хабара перевищуватиме не лише очікувані штрафні санкції, але й відповідні трансакційні витрати бюрократичних процедур фінансового моніторингу.

Таким чином, для забезпечення успіху та досягнення довготривалого позитивного ефекту у боротьбі з відмиванням брудних грошей, система фінансового моніторингу не обов'язково має виявляти всі сумнівні фінансові операції, що пов'язані з відмиванням брудних грошей. Досягнення поставленої мети може бути забезпечено завдяки підвищенню, для кримінальних елементів, що вдаються до відмивання брудних грошей, рівня їх трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу. В тому випадку, коли рівень даних витрат перевищуватиме певний поріг, діяльність з відмивання брудних грошей стає недоцільною, що може змусити більшість з зазначених ділків відмовитися не лише від діяльності пов'язаної з відмиванням брудних грошей, але й також відмовитися від їх основної нелегальної діяльності, що є неприйнятною для суспільства.

Тому основною вимогою, що має висуватися до формальних правил фінансового моніторингу та формальних правил фінансових розслідувань є створення умов за яких буде відбуватися суттєве зростання рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу для кримінальних елементів, що займаються відмиванням брудних грошей.

Проте, як зауважується багатьма дослідниками, під час реалізації заходів фінансового моніторингу існує небезпека виникнення низки небажаних побічних наслідків [11; 12], найбільш небезпечним з яких є зростання загального рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу. Небезпека останнього обумовлена, в першу чергу тим, що зі зростанням рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу стикаються не лише корупціонери, наркоділки чи інші особи чия злочинна діяльність прагне зупинити суспільство, але й законослухняні клієнти фінансових установ, самі фінансові установи та державні структури, що уповноважені здійснювати фінансовий моніторинг. І якщо зростання рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу для осіб, що втягнуті в процес відмивання брудних

грошей є цілком виправданим та таким, що сприяє досягненню поставленої мети – скороченню обсягів відмивання брудних грошей, то зростання рівня відповідних витрат для решти суспільства є небажаним.

Основна небезпека надмірного зростання рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу для фінансових установ та осіб, що не займаються відмиванням брудних грошей, полягає в тому, що високий рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур не лише негативно позначається на діловій активності в країні, але й створює умови, що є сприятливими для поширення таких небезпечних явищ, як корупція та тіньова економіка. Тобто, одних з тих явищ для боротьби з якими й запроваджується система фінансового моніторингу.

Також зростання рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу може стати причиною поширення напівформальних правил [13–15].

З огляду на все вище зазначене, є очевидним, що працездатність системи фінансового моніторингу залежить від її спроможності одночасно забезпечити наявність високого рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу для осіб, що вдаються до відмивання брудних грошей та мінімізації даних витрат для решти суспільства. Реалізація цієї вимоги залежить від двох головних умов:

- здатності формальних правил фінансового моніторингу забезпечити високу селективність в виявленні сумнівних фінансових операцій, тобто їх здатності забезпечити виявлення як можна більшої частки фінансових операцій, що пов'язані з відмиванням брудних грошей та одночасно забезпечити низький рівень помилкових визначень фінансових операцій як сумнівних;

- здатності формальних правил фінансових розслідувань, з одного боку, забезпечити високу імовірність доведення факту відмивання брудних грошей та одночасно легку процедуру розгляду апеляції у разі помилкового визначення фінансової операції сумівною.

Є цілком очевидним, що для забезпечення високої селективності системи фінансового моніторингу, відповідними формальними правилами фінансового моніторингу мають бути передбачені чіткі критерії сумнівності фінансових операцій, відповідно до яких виявлені фінансові операції підлягають більш ретельній перевірці. Адже від правильності вибору цих критеріїв та неможливості трактувати їх чиновниками на свій власний розсуд, залежить не лише частка виявлених сумнівних операцій, але й те наскільки проходження бюрократичних процедур системи фінансового моніторингу буде легким для решти суспільства.

Дана вимога є ключовою та необхідною для забезпечення працездатності всієї системи фінансового моніторингу, основна частина якої має бути виконана вже на етапі розробки відповідних формальних правил фінансового моніторингу. З іншого боку, винахідливість злочинців, що вдаються до відмивання брудних грошей є необмеженою, внаслідок чого можуть з'являтися нові схеми відмивання брудних грошей, що не підпадають під визначені раніше критерії сумнівності фінансових операцій. Тому формальними правилами фінансового моніторингу мають бути передбачені можливості перегляду системи критеріїв сумнівності фінансових операцій для забезпечення їх відповідності сучасним реаліям та тим практикам до яких вдаються злочинці, під час відмивання брудних грошей. Тобто процедура формування критеріїв сумнівності фінансових операцій є тривалим та динамічним процесом, що потребує постійної уваги та моніторингу як з боку фахівців відповідного профілю, так й з боку представників законодавчої гілки влади.

Іншою, не менш важливою проблемою, з якою може зіткнутися система фінансового моніторингу це необхідність обробки великого обсягу даних. Дійсно, в сучасному світі кількість фінансових операцій є занадто великою, щоб можна було реалізувати тотальну перевірку всіх проведених фінансових операцій, навіть якщо обмежитися перевіркою лише тих фінансових установ, що належать до традиційної банківської системи. Ситуація ускладнюється ще більше, якщо враховувати наявність інших альтернативних засобів здійснення фінансових операцій, наявність яких надається сучасними інформаційними технологіями. Так, різноманітні платіжні системи, криптовалюта та більш екзотичні засоби відкривають особам втягнутим в незаконну діяльність широкі можливості для відмивання брудних грошей. Все це призводить до ще більшої кількості фінансових операцій, що мають бути охоплені системою фінансового моніторингу. При цьому, додатковою проблемою є те, що багато з цих альтернативних засобів здійснення фінансових операцій жодним чином не врегульовані законодавством через, що не існує надійних механізмів їх контролю системою фінансового моніторингу.

Частково, дана проблема може бути розв'язана завдяки виділенню певних фінансових операцій, що не підлягають перевірці системою фінансового моніторингу, як то: фінансові операції менше певної суми, фінансові операції між близькими родичами та інше. Проте, вибірковість перевірок решти фінансових операцій може стати причиною неефективності системи фінансового моніторингу. Так, навіть в тих випадках коли вибір фінансових операцій для подальшої перевірки здійснюється неупереджено та випадково, це суттєво

позначається на ефективності системи фінансового моніторингу, адже суттєво зменшує частку виявлених фінансових операцій, що пов'язані з відмиванням брудних грошей та, як наслідок, зменшує для злочинців рівень їх транзакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу.

Проблема вибірковості перевірок ще більше загострюється в тих випадках коли у чиновників, що належать до системи фінансового моніторингу, є достатньо можливостей для маніпуляцій під час вибору фінансових операцій, що підлягають детальній перевірці. Завдяки можливостям для подібних маніпуляцій, у злочинців, що втягнуті в процес відмивання брудних грошей, з'являється можливість для зменшення власних ризиків виявлення незаконності здійснених ними фінансових операцій. Так, отримавши хабар від відповідної особи, чиновник може не лише не помітити жодних порушень, але й взагалі не перевіряти фінансові операції даної особи, зловживаючи порядком здійснення перевірок. Тому, уклавши корупційну угоду з відповідним чиновником системи фінансового моніторингу, особа, що приймає участь в відмиванні брудних грошей може убезпечити себе від викриття її злочинної діяльності.

Ще більше небезпеку несе зловживання вибором порядку проведення перевірок фінансових операцій заради усунення конкурентів. Дійсно, зацікавлена особа може запропонувати хабар чиновнику, що визначає порядок проведення перевірок, не лише з метою уникнути виявлення факту відмивання нею брудних грошей, але й з метою усунення конкурентів. В цьому випадку, чиновник отримавши хабар визначає порядок проведення перевірок таким чином, щоб були проведені перевірки фінансових операцій конкурентів замовника. В обох розглянутих вище випадках зловживання вибором порядку проведення перевірок фінансових операцій, спостерігається не лише зменшення ефективності системи фінансового моніторингу, але й зростання рівня внутрішньої корумпованості даної системи.

Для того щоб уникнути зазначених проблем, системою фінансового моніторингу має охоплюватися як можна більше коло фінансових операцій, що при традиційному підході вимагає значних витрат та великого штату контролюючих установ. Зарадити цій проблемі може більш широке використання Big Data та AI алгоритмів, що, за наявності достатніх обчислювальних ресурсів, дозволять значною мірою автоматизувати процес перевірок та виявлення сумнівних операцій, вимагаючи втручання чиновників лише на наступному етапі фінансового розслідування, що не лише прискорить проходження бюрократичних процедур

фінансового моніторингу, але й в значній мірі усуне людський фактор.

Ефективність другого етапу перевірок фінансових операцій системою фінансового моніторингу – проведення фінансових розслідувань – значною мірою залежить від професійності та вмотивованості чиновників, чиїми обов'язками є проведення перевірок фінансових операцій чия сумнівність була виявлена на першому етапі. Саме від професійності та вмотивованості зазначених чиновників залежить те чи буде припинена злочинна діяльність з відмивання брудних грошей та час, що має бути витрачений на апеляції у випадку помилкового визначення фінансової операції як сумнівної. Відповідно, основними завданнями формальних правил фінансових розслідувань має бути створення належних умов та системи стимулів для виконання відповідними чиновниками своїх службових обов'язків. Проте й на даному етапі застосування Big Data та AI алгоритмів може підвищити ефективність системи фінансового моніторингу, адже зазначені технології дозволяють простежити значно довший ланцюг фінансових операцій та зібрати більше доказів для доведення факту відмивання брудних грошей.

Висновки. Таким чином, можуть бути зроблені наступні висновки:

По-перше, ефективність системи фінансового моніторингу залежить від співвідношення рівня транзакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу для осіб, чия діяльність безпосередньо пов'язана з відмиванням брудних грошей та для пересічних громадян, що не втягнуті у відповідну злочинну діяльність. Чим вище рівень транзакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу для осіб, що мають відношення до відмивання брудних грошей та чим нижче рівень відповідних транзакційних витрат для решти членів суспільства, тим вище ефективність формальних правил фінансового моніторингу та фінансових розслідувань.

По-друге, серед багатьох інших чинників, що визначають рівень транзакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу, основним фактором підвищення їх рівня, для осіб втягнутих в відмивання брудних грошей, є забезпечення високої імовірності виявлення сумнівних фінансових операцій, що з високою імовірністю мають відношення до відмивання брудних грошей. Головну роль в виконанні останньої вимоги відіграє застосування сучасних інформаційних технологій, що дозволяють в реальному часі обробити великі масиви інформації та швидко виявити з усіх наявних фінансових операцій ті, що відповідають критеріям сумнівності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Dell'Anno R., Maddah M. Money laundering, corruption and socioeconomic development in Iran: an analysis by structural equation modeling. *International Review of Economics*. 2023. Vol. 70. № 3. P. 395–417. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12232-023-00424-9>
2. D'Avino C. Money laundering and AML regulatory and judicial system regimes: investigation of FinCEN files. *European Journal of Law and Economics*. 2023. Vol. 55. № 2. P. 195–223. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10657-022-09756-3>
3. Rajagopalan S. Demonetization in India: Superfluous discovery and money laundering. *Review of Austrian Economics*. 2020. Vol. 33. № 1–2. P. 201–217. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11138-019-00465-w>
4. Zhang Y., Trubey P. Machine Learning and Sampling Scheme: An Empirical Study of Money Laundering Detection. *Computational Economics*. 2019. Vol. 54. № 3. P. 1043–1063. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10614-018-9864-z>
5. Ferwerda J., Kleemans E.R. Estimating Money Laundering Risks: An Application to Business Sectors in the Netherlands. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2019. Vol. 25. №1. P. 45–62. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10610-018-9391-4>
6. Savona E.U., Riccardi M. Assessing the risk of money laundering: research challenges and implications for practitioners. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2019. Vol. 25. № 1. P. 1–4. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10610-019-09409-3>
7. Dumbacher J. The fight against money laundering. *Intereconomics*. 1995. Vol. 30. № 4. P. 177–186. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02928089>
8. Сержанов В.В., Дяченко Т.А., Абрамов Ф.В. Корупція, неефективні інститути та європейська інтеграція. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. Випуск 44. С. 90–95. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-44-14>
9. Абрамов Ф.В. Ефективність репресивних антикорупційних заходів в умовах високого рівня корумпованості. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12. С. 8–12.
10. Абрамов Ф.В. Суспільні настрої як фактор динаміки антикорупційних формальних правил. *Бізнес Інформ*. 2018. № 12. С. 26–31.
11. Сержанов В.В., Максименко Я.А., Абрамов Ф.В. Ефективність формальних правил фінансового моніторингу. *Держава та регіони*. 2022. № 3 (126). С. 10–15.
12. Волоснікова Н.М., Сержанов В.В., Абрамов Ф.В. Попередження корупції в системі фінансового моніторингу: інституційний підхід. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Випуск 4(04). С. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.4-1>
13. Волоснікова Н.М., Максименко Я.А., Сержанов В.В., Абрамов Ф.В. Напів формальні правила, як чинник динаміки ефективності формальних правил фінансового моніторингу. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 1217.
14. Абрамов Ф.В. Напівформальними правила. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки)*. 2016. № 27. С. 103–106.
15. Абрамов Ф.В. Напівформальні правила як чинник динаміки ефективності формальних правил. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Випуск 3(03). С. 26–30.

REFERENCES:

1. Dell'Anno R., Maddah M. (2023) Money laundering, corruption and socioeconomic development in Iran: an analysis by structural equation modeling. *International Review of Economics*, vol. 70, no. 3, pp. 395–417. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12232-023-00424-9>
2. D'Avino C. (2023) Money laundering and AML regulatory and judicial system regimes: investigation of FinCEN files. *European Journal of Law and Economics*, vol. 55, no. 2, pp. 195–223. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10657-022-09756-3>
3. Rajagopalan S. (2020) Demonetization in India: Superfluous discovery and money laundering. *Review of Austrian Economics*, vol. 33, no. 1–2, pp. 201–217. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11138-019-00465-w>
4. Zhang Y., Trubey P. (2019) Machine Learning and Sampling Scheme: An Empirical Study of Money Laundering Detection. *Computational Economics*, vol. 54, no. 3, pp. 1043–1063. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10614-018-9864-z>
5. Ferwerda J., Kleemans E.R. (2019) Estimating Money Laundering Risks: An Application to Business Sectors in the Netherlands. *European Journal on Criminal Policy and Research*, vol. 25, no. 1, pp. 45–62. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10610-018-9391-4>
6. Savona E.U., Riccardi M. (2019) Assessing the risk of money laundering: research challenges and implications for practitioners. *European Journal on Criminal Policy and Research*, vol. 25, no. 1, pp. 1–4. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10610-019-09409-3>
7. Dumbacher J. (1995) The fight against money laundering. *Intereconomics*, vol. 30, no. 4, pp. 177–186. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02928089>
8. Serzhanov V.V., Dyachenko T.A., Abramov F.V. (2022) Koruptsiya, neefektyvni instytuty ta yevropeys'ka intehtratsiya [Corruption, inefficient institutions and European integration]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu*, no. 44, pp. 90–95. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-44-14>
9. Abramov F.V. (2017) Efektyvnist represyvykh antykoruptsiinykh zakhodiv v umovakh vysokoho rivnia korumpovanosti [The Efficiency of Repressive Anti-Corruption Measures in Conditions of High-Level Corruption]. *Biznes Inform*, no. 12, pp. 8–12.
10. Abramov F.V. (2018) Suspilni nastroi yak faktor dynamiky antykoruptsiinykh formalnykh pravyl [The Public Sentiments as a Factor in the Dynamics of Anti-Corruption Formal Rules]. *Biznes Inform*, no. 12, pp. 26–31.
11. Serzhanov V.V., Maksymenko Ya.A., Abramov F.V. (2022) Efektyvnist' formal'nykh pravyl finansovoho monitorynhu [Effectiveness of formal rules of financial monitoring]. *Derzhava ta rehiony*, no. 3 (126), pp. 10–15.
12. Volosnikova N.M., Serzhanov V.V., Abramov F.V. (2023) Poperedzhennya koruptsiyi v systemi finansovoho monitorynhu: instytutsiynyy pidkhid [Corruption prevention in the financial monitoring system:

an institutional approach]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, no. 4(04), pp. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.4-1>

13. Volosnikova N.M., Maksymenko YA.A., Serzhanov V.V., Abramov F.V. (2023) Napiv formal'ni pravyla, yak chynnyk dynamiky efektyvnosti formal'nykh pravyl finansovoho monitorynhu [Semi-formal rules as a factor in the dynamics of the effectiveness of formal financial monitoring rules]. *Biznes Inform*, no. 1, pp. 12–17.

14. Abramov F.V. (2016) Napivformal'nymy pravyla. [Semi-formal rules]. *Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu «Kharkivs'kyi politekhnichnyy instytut» (ekonomichni nauky)*, no. 27, pp. 103–106.

15. Abramov F.V. (2022) Napivformal'ni pravyla yak chynnyk dynamiky efektyvnosti formal'nykh pravyl [Semi-formal rules as a factor in the dynamics of the effectiveness of formal rules]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, no. 3(03), pp. 2630.